

Výchova v rodině

Lucie Grůzová

Přijetí dítěte

Mateřská láska = OMYL?

Výzkumy:

- škála postojů matky k dítěti (Dytrych, Matějček, Schuller, 1975)
  - od krajního odmítnutí, přes mírnější formy odmítání, k podmíněné akceptaci až po krajní přijetí – tzv. „vymodlené dítě“
- „hospitalismus“ – děti vyrůstající mimo domov (6 – 15 měsíců je kritické období)

- studie 4 okruhů rodin – z nechtěného těhotenství, z rodin otců – alkoholiků, narozených dětí mimo manželství a dětí rozvedených rodičů.

Děti rozvedených rodičů dopadly nejlépe, protože v nejuťtlejším dětství vyrůstaly v harmonickém prostředí a ani deprese při rozvodu na dítě neměla tak velký vliv (70. a 80. léta)

Nové výzkumy:

- C. Vallotton - intervenční studie programu raného začátku (Early Head Start – EHS) v Kalifornii určené pro sociálně slabší rodiny. Výsledky studie
- Matky se dokázaly naladit více na emoce svých dětí.
- Zvýšil se počet pokusů dítěte o komunikaci s matkou.
- Snížil se počet situací, kdy děti prokazovaly známky stresu.

Raný vztah dítěte s matkou

- Předpoklady pro harmonický socioemocionální psychický vývoj
- Pro malé dítě je vztah s **matkou** klíčovým vztahem
- Intuitivní rodičovství

- Prvotní komunikace:
  - Neurohumorální spojení
  - Smyslová komunikace
  - Emocionální komunikace
  - Protó-sociální chování dítěte
  - Reflexivní úsměv dítěte
  - Mateřská senzitivní perioda

Raný vztah dítěte s matkou

Rozvoj synchronní a asynchronní komunikace matka – dítě

- Význam první poporodní hodiny
- Do rozvoje synchronizace zasahuje případné odloučení
- Pozitivní atmosféra pro vzájemnou komunikaci
- Choreografie společných aktivit
- Sání novorozence má tři komponenty: motorický
chuťový
zažívací

Raný vztah dítěte s matkou

Možné důsledky kvality prvotního kontaktu dítěte s matkou pro jeho další psychický vývoj

Vnitřní modely (J.Bowlby došel k závěru, že na konci 1.roku má dítě základní znalosti o blízkém prostředí a další roky mu umožní tyto poznatky organizovat do „vnitřních modelů“, včetně obrazu sebe sama a matky.

Během prvních let se vytvoří určitý typ vazby dítěte s matkou:

- Vazba jistá
- Vazba úzkostná – nejistá, vzdorující
- Vazba vyhýbavá – úzkostná, nejistá

Komplementarita vztahu mezi JISTOU vazbou a samostatností dítěte (M.S. Ainsworthová aj.Bowlby -1950 Londýn)

Výchovné styly v rodině

Je několik typů dělení výchovných stylů.

- 1) **Tradiční** - uspokojování potřeb dítěte
- 2) **Moderní** - důraz na právo jedince realizovat vlastní očekávání
- 3) **Hledající** - vrací se k přírodě, k přirozenému, akcentují psychický vývoj dítěte

Šulová, 2005

- 1) Autokratický výchovný styl
- 2) Demokratický výchovný styl
- 3) Integrovaně-liberální styl

Tradiční styl výchovy

- tzv. „dítěcentrismus“
- rodiče věnují maximální zájem a péči dítěti
- veškeré potřeby dítěte (materiální i vztahové) a jejich uspokojování je prvořadé
- tento výchovný přístup se vyskytuje u materiálně labilnějších společností, které se snaží zajistit především svoji budoucnost maximální péčí o děti a jejich rozvoj.

Moderní styl výchovy

- důraz na právo jedince realizovat vlastní očekávání
- rodiče vnímají dítě jako součást jejich života, jako znak jejich úspěchu genetického i výchovného
- očekávají bezproblémový vývoj dítěte, úspěch v životě
- pečlivě se připravují na rodičovství, občas ve svých plánech a každodenní realitě zapomínají na spontánnost, emoce, vzájemnost
- někteří z nich přetěžují děti různými zájmovými aktivitami, rané dětství vnímají jako velkou časovou investici na úkor své kariéry a vlastního volného času
- sledují výsledky výzkumů zaměřených na raný vývoj, jednak proto, aby je maximálně integrovala do vlastního života, a též je velmi zajímá, jak lze nahradit vlastní absenci (fyzickou či psychickou): zda lze dítě umístit do předškolního zařízení bez jeho vývojové újmy, jak má vypadat čas trávený s dítětem, aby přinášel ovoce (speciální programy, PC programy), jaké kvality má mít „paní na hlídání“ a podobně.

Hledající styl výchovy

- rodiče akcentují pouto dítěte k matce a rodičům jako základní vztah pro vývoj psychiky dítěte
- raná interakce rodiče s dítětem je zajímavá z hlediska její přirozené podstaty
- vrací se k přírodě, k přirozenému, inspirují se u přírodních národů
- tento styl je zastoupen výraznou skupinou české populace v rodičovském věku

Tradiční rozdělení

- **Autokratický styl** – při tomto stylu vychovatel hlavně rozkazuje a zakazuje. Mnoho sám mluví, nepustí druhé ke slovu. Klade podmínky pro dosažení něčeho žádoucího, příjemného, např. pochvaly. Hojně vyhrožuje, varuje, trestá. Málo respektuje přání a potřeby dětí. Má zásadně jiná, širší a vyšší práva než děti. Dává dětem málo příležitosti k samostatnému jednání, způsobu řešení úloh apod. Při tomto stylu výchovy se ale zejména děti nevychoávají k samostatnému, iniciativnímu a tvořivému řešení problémů, rozhodování a jednání. Je to styl výchovy, který odpovídá přípravě pro podřízenou roli v nedemokratické společnosti, a ne k přípravě občana demokratického státu.

- **Liberální výchova** – tato výchova je pro děti méně frustrující než autokratický styl, ale má i nepříznivé účinky. Vychovatel klade nízké požadavky, popřípadě nekontroluje jejich plnění. Nízká je výsledná úroveň vědomostí a dovedností dětí, zejména se nerozvíjí jejich svědomitost a vytrvalost.

- **Sociálně – integrační styl** – v tomto stylu přiznává vychovatel dětem lidská práva a důstojnost, respektuje v nich osobnost, bere je vážně, zejména je neponižuje. Podporuje jejich samostatnost a iniciativu. Působí spíše příkladem než množstvím příkazů a zákazů. Proto hojně užívá návrhů, otázek, podnětů pro děti, aby samy přemýšlely a účastnily se rozhodování. Nemluví stále sám a nechává mluvit děti. Pokud je nutno potrestat, volí formu, která dítě neponižuje.

Jakým způsobem byste chtěli vychovávat vy?

- Zkuste formulovat cíle, jaké by vaše dítě mělo být v jednom roce, ve dvou letech, ve třech letech?
- S. Biddulph říká: „Se všemi batolaty je to těžké, ale není dobré chtít je „zlomit“ jen proto, že projevují sílu. Není správné ani jim ve všem vyhovět, protože tak je učíme, že když se budou hodně vztekat, dosáhnou toho, co chtějí. Proto je podstatné, abychom byli

4. Členové rodiny jako vychovatelé

- **Matka + otec** = systém propojených nádob, změna v jedné nádobě způsobí změnu ve druhé
- Význam a nezastupitelnost obou rolí
- Komplementární model chování svou pohlavních pólů
- (důležitost spontánního, přirozeného kontaktu s oběma rodiči)

Výzkumy Le Camus, 2000

- Matka – snaha získat ničím nerušenou pozornost dítěte, udržovat blízkost, kontakt oční, tělesný, péče o komfort dítěte.
- Otec – převažuje experimentování, explorace s dítětem; zjišťuje, co dítě umí, podněcuje jeho aktivitu, převažují živé interakce, někdy riskantní a pro dítě náročné.
- Příklad v bazénu.

RVP PV

Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je *doplňovat rodinnou výchovu* a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených *podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení.*

Právní postavení rodiny

Právní rámec vzniku manželství a posléze rodiny vymezuje zákon **č.94/1963 Sb.** o rodině ve znění pozdějších předpisů. Mimo jiné poukazuje na některé povinnosti a práva ve vztahu k vlastnímu dítěti.

- §1 odst.1 říká: „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem“.
- Odst.2: „Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí“.
- §32 odst.1: „Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Rodiče mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem“. (V praxi se však poměrně často setkáváme s případy, kdy jsou děti doma svědky neuváženého chování, jakými jsou projevy neúcty, ponižování, násilí, agresivity, podvádění, nedodržování společenských norem. Svůj podíl na takovém chování rodičů mají jejich přenesené vzorce chování z původní rodiny, podceňování učení se sociálních rolí dítěte od rodičů napodobováním, či nesoulad žitých norem s normami preferovanými společností.)
- §33: „Na výchově se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti“.
- §34 odst.1: “Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům“. (V praxi často vidíme, jak větší část této odpovědnosti leží na matce.)
- Odst.2: „Jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Totéž platí, je-li jeden z rodičů zbaven a nebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven“.

Proměny rodinného života

Podle populačního vývoje z roku 2001

- nízká úroveň sňatečnosti
- zvyšování průměrného věku matek
- nárůst počtu dětí narozených mimo manželství
- nejvyšší úroveň plodnosti je ve skupině žen ve věku 25 až 29 let
- pokles počtu interrupcí
- rozvodovost na vysokém stupni, z uzavřených manželství končilo 43% v roce 2000 rozvodem

Vliv celospolečenských změn

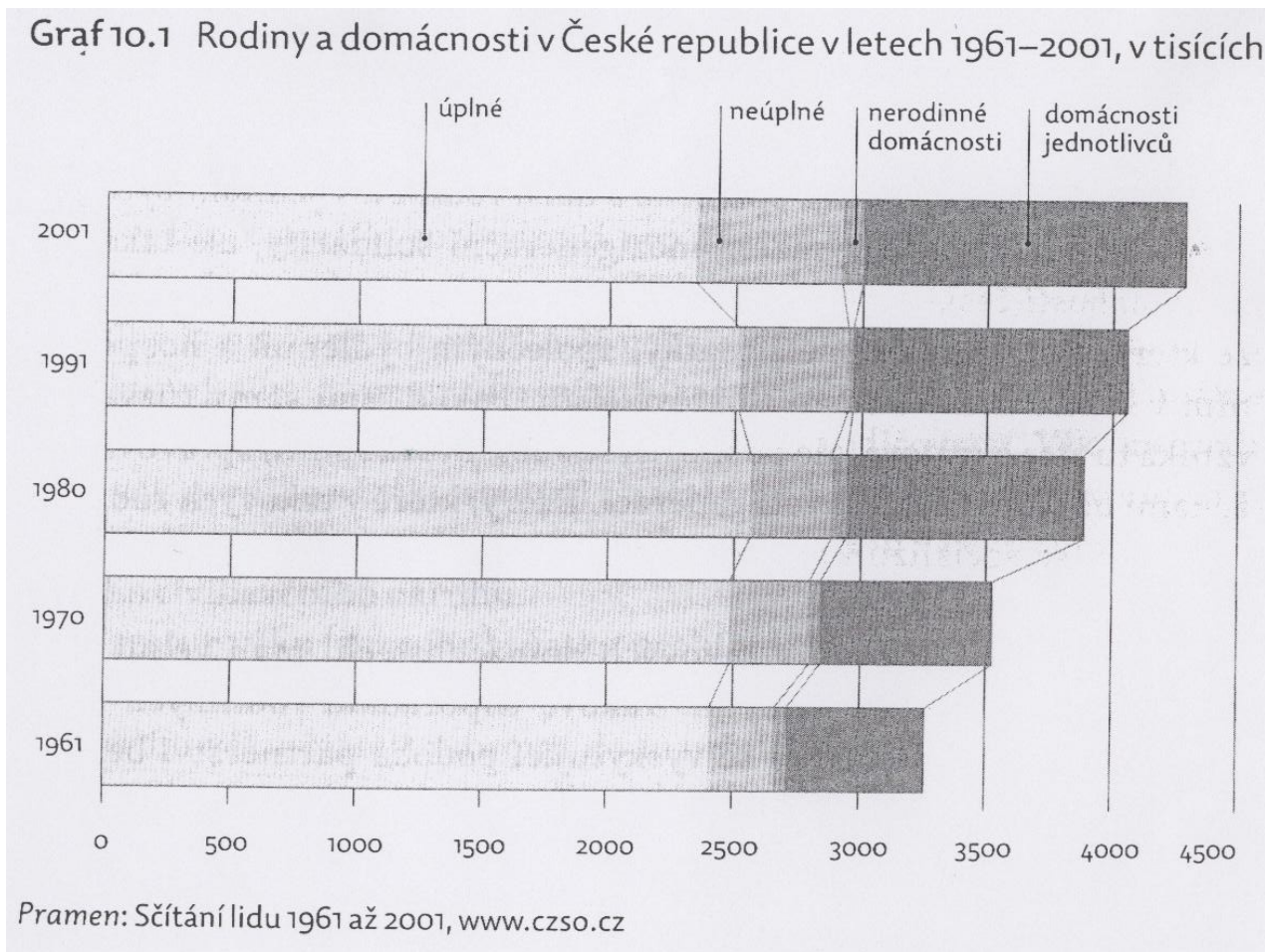
- migrace, „zmenšování“ světa, styk různých kultur
- expanze vědy – množství informací
- nezaměstnanost

Proměny rodinného života

- **Běžná jsou bilingvní manželství**
- **Rodiny, které několikrát ve svém vývoji změny lokální kulturu**
- **Rodiny, ve které žijí nebo které pečují o děti partnera, partnerky, děti společné**
- **Rodiny formálně nesezdané**
- **Homosexuální páry pečující o děti**
- **Neúplné rodiny vzniklé rozvodem, úmrtím**
- **Rodiny od počátku monoparentální**

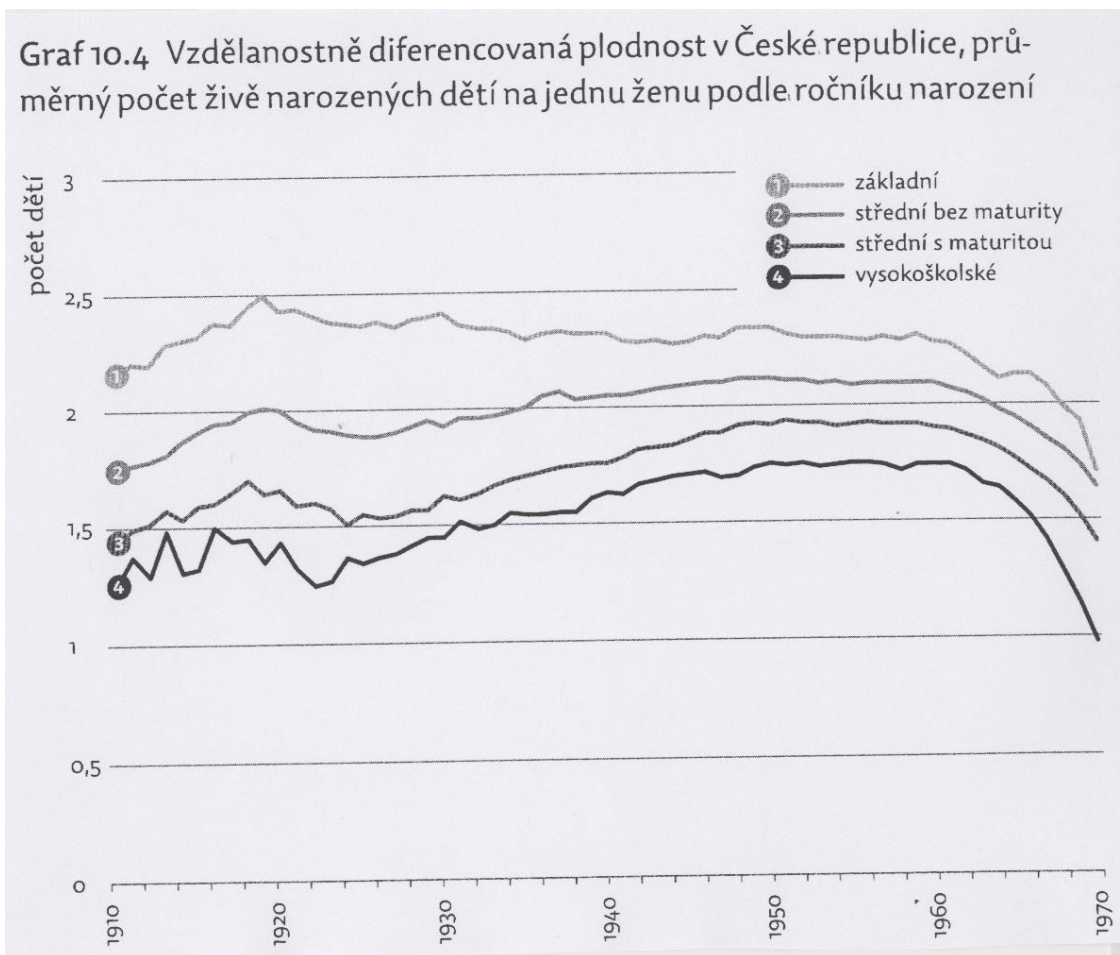
Graf 10.1 Rodiny a domácnosti v České republice v letech 1961 – 2001

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

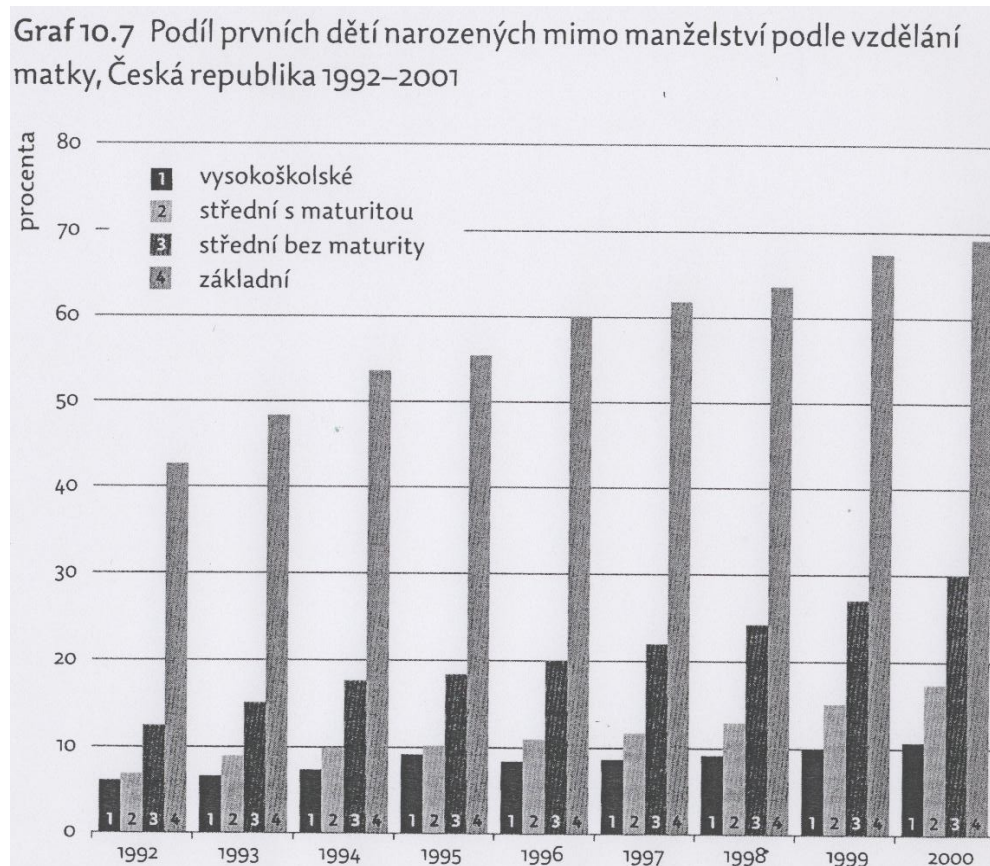
Graf 10.4 Vzdělanostně diferencovaná plodnost v České republice, průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu podle ročníku narození

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

Graf 10.7 Podíl prvních dětí narozených mimo manželství podle vzdělání matky, Česká republika 1992 – 2001

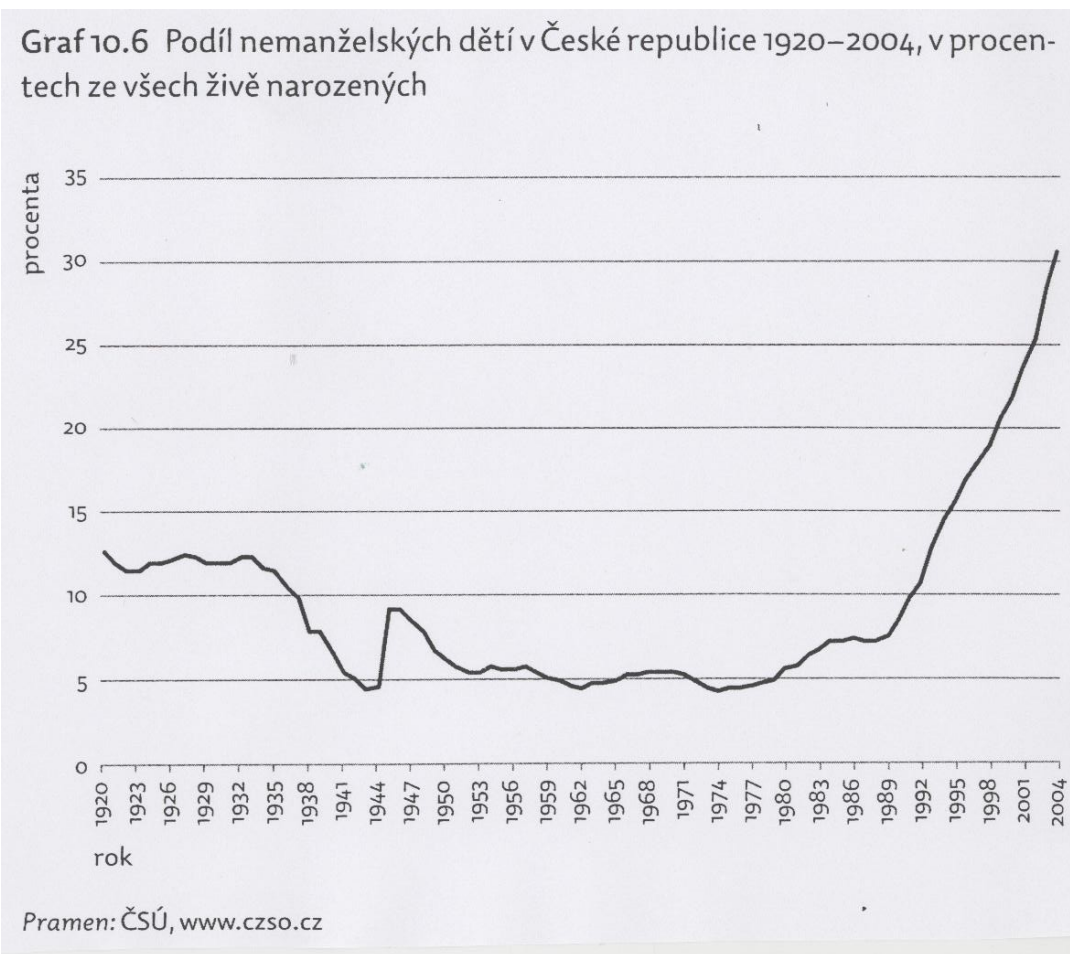
(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

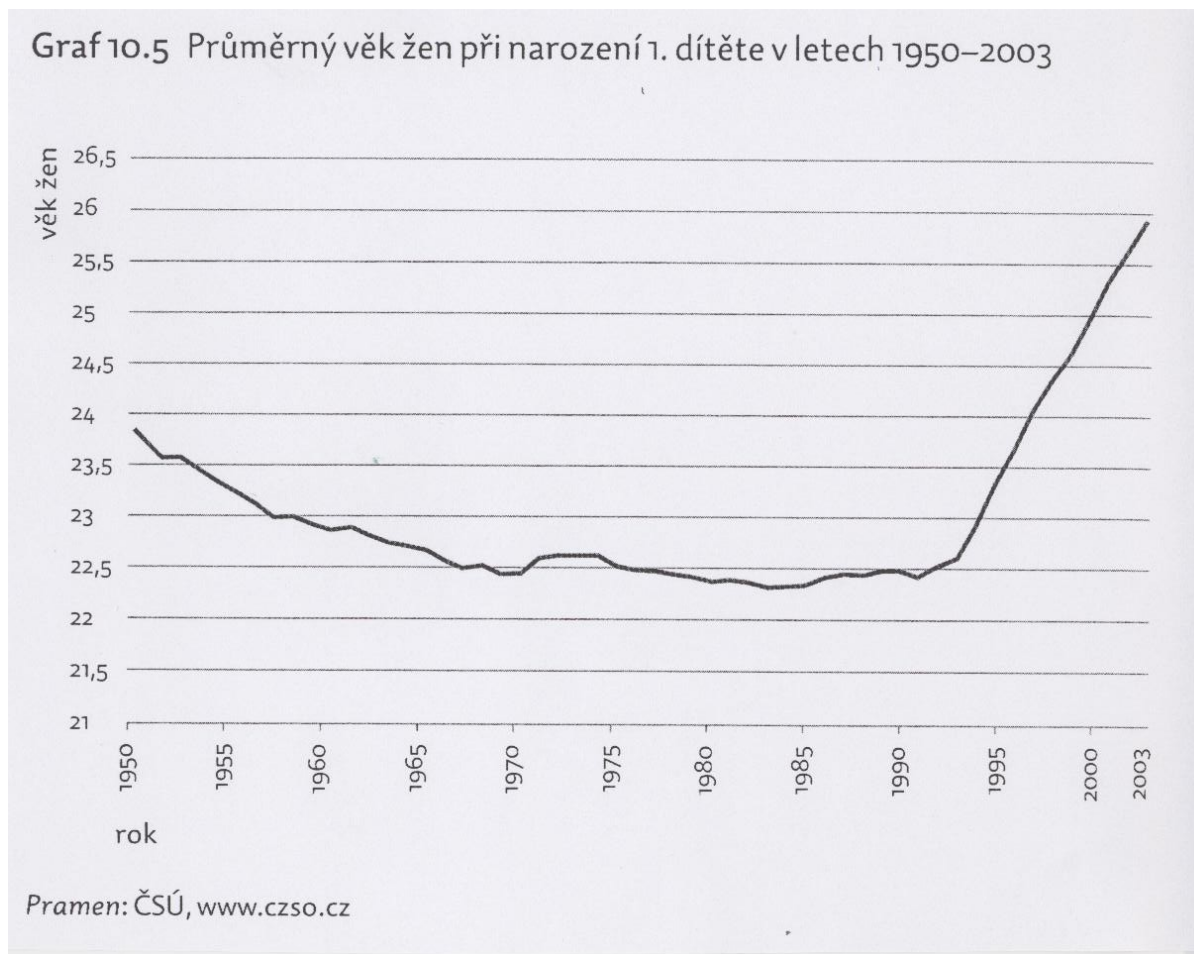
Graf 10.6 Podíl nemanželských dětí v České republice v letech 1920 – 2004, v procentech ze všech živě narozených

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

Graf 10.5 Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950 – 2003

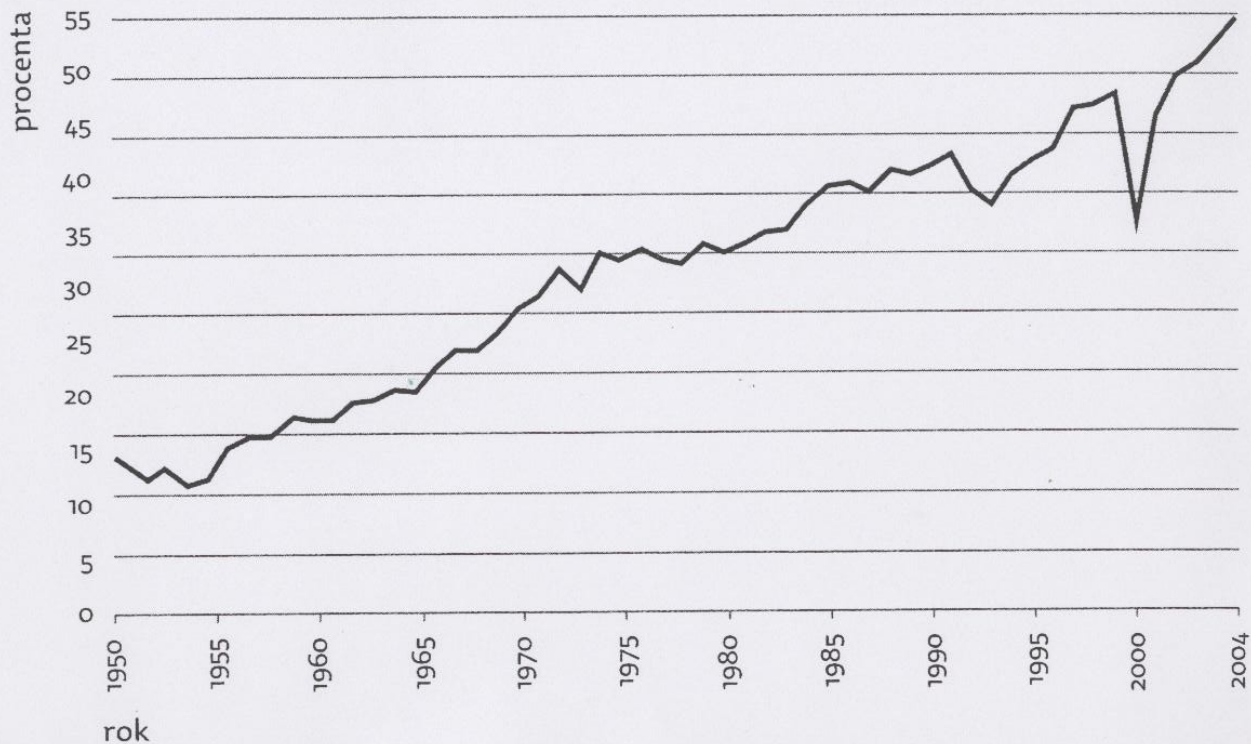
(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

Graf 10.8 Úhrnná míra rozvodovosti v České republice 1950 – 2004

(publikováno v Možný, I.: Rodina a Společnost, Praha, nakladatelství Slon, 2007)

Graf 10.8 Úhrnná míra rozvodovosti* v České republice 1950–2004

*Podíl manželství končících rozvodem za předpokladu zachování intenzit rozvodořnosti podle délky trvání manželství

Vliv pro rozvoj osobnosti dítěte, podmínky rodinné výchovy

Rodina dítěti zprostředkuje

- Významné modely chování
- Systém, jak se orientovat v okolním světě
- Jistotu, stabilitu zázemí i dostatek podnětů
- Identifikační vzory obou pohlaví
- Sebedůvěru
- Jasný vztahový rámec vůči ostatním lidem, světu obecně i vůči sobě samému

Vztahy v rámci rodiny

- Rodičovská dyáda
- Vztahy k sourozencům
- Prarodiče

Význam rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte, podmínky rodinné výchovy

- materiálně-ekonomické
- demograficko-psychologické
- kulturně - pedagogické

Materiálně - ekonomické

- otázka zařazení rodiny a jejích aktivit do ekonomického makrosystému společnosti,
- individuální spotřeba rodiny jako součást životního způsobu rodiny a z toho plynoucí aspekty,
- problematika zaměstnanosti rodičů, otců i matek a vliv této skutečnosti na děti,
- vliv techniky a technických prostředků na život současné rodiny a některé další otázky,
- např. materiální podmínky pro zájmovou činnost dětí, pro přípravu dětí do školy a podobně.

Demograficko-psychologické

Jsou těžištěm působení na dítě a na celkovou kvalitu rodiny.

Utváří povahové, mravní a volní vlastnosti.

- přirozenou strukturu rodiny a aspekty vyplývající z působení otcovského, mateřského, sourozeneckého a prarodičovského,
- vnitřní stabilitu rodiny jako základnu emocionální atmosféry rodinného prostředí a předpoklad existence a přirozeného rozvíjení všech dimenzí rodinného života.

Kulturně - pedagogické

- hodnotová orientace a vzdělání rodičů,
- míra pedagogizace rodinného prostředí
  - výchovný styl
  - sjednocení výchovného stylu v rodině
  - vztahy se školou

DEPRIVACE

- A) Z VNĚJŠÍCH SOCIÁLNĚ EKONOMICKÝCH A KULTURNÍCH PŘÍČIN (neúplné rodiny, rodiče často mimo domov, nízká ekonomická nebo kulturní úroveň rodiny, která neposkytuje dostatek podnětů pro přirozený vývoj dítěte)
- B) Z VNITŘNÍCH (psychických) PŘÍČIN (zájmové zaměření rodičů, charakterová nevyzrálost, duševní poruchy)

Struktura rodiny

Uplatňuje se v ní působení:

- Mateřské
- Otcovské
- Sourozenecké
- Prarodičovské

Proměny rodinného života a jeho vliv na dítě

Mateřská láska = OMYL

Výzkumy:

- škála postojů matky k dítěti (Dytrych, Matějček, Schuller, 1975) – od krajního odmítnutí, přes mírnější formy odmítání, k podmíněné akceptaci až po krajní přijetí – tzv. „vymodlené dítě“
- „hospitalismus“ – děti vyrůstající mimo domov (6 – 15 měsíců je kritické období)
- studie 4 okruhů rodin – z nechtěného těhotenství, z rodin otců – alkoholiků, narozených dětí mimo manželství a dětí rozvedených rodičů. Tato skupina dopadla nejlépe, protože v nejuťlejším dětství vyrůstali děti v harmonickém prostředí a ani deprese při rozvodu na dítě neměla tak velký vliv (70. a 80. léta)

Typy otcovských stylů:

- Citliví a milující otcové – dvojníci (empatie, porozumění)
- Otcové rovnostářského typu – kamarádi (rádi se dělí se svými problémy = zatěžují, nedávají dobrý model otcovství)
- Otcové – machři (prodloužení vlastního já, osobní mužnost a identita je spjata s výkony syna, uspokojují své egocentrické potřeby)
- Otec – psychopat (opak dvojníka, nevšímavost, necitlivost)
- Egocentrický otec (dříve ve vztahu k ekonomice, dnes jako překážka k dosažení úspěchu, moci)

Otcovské působení

= určováno vzájemným dynamickým
ovlivňováním následujících činitelů:

- Nadšení pro roli
- **Postavy vlastního otce jako modelu pro roli**
- Představy o otcovství získané z médií
- Osobnost (temperament, charakter..)
- Kulturní, náboženská .... orientace

Sourozenecké působení

= tzv. sourozenecká konstelace – pořadí sourozenců

- A. perfekcionista, spolehlivý, svědomitý, dělá si seznamy, systematický, kritický, vážný, studijní typ
- B. Vyjednávač, má nejméně fotografií v rodinném albu, vyhýbá se konfliktům, nezávislý, silné vazby ke skupině vrstevníků, mnoho přátel, individualista
- C. Intrikán, okouzlující, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, dobrý obchodník, vychytralý, upoutává pozornost

Vymezení spoluúčasti rodičů v RVP PV a ŠVP

Jak je v ŠVP vymezena spoluúčast rodičů?

Definujte rozdíl mezi spoluprací a spoluúčastí.

SAMOSTATNÁ PRÁCE

*Jak opravdu realizujete spolupráci s rodiči
(konkrétní činnosti, akce...)?*

Požadavky RVP PV

- Ve vztazích mezi pedagogy a rodiči panuje **oboustranná důvěra** a otevřenost, vstřícnost, porozumění, respekt a ochota spolupracovat. Spolupráce funguje na základě **partnerství**.
- Pedagogové **sledují konkrétní potřeby** jednotlivých dětí, resp. rodin, snaží se jim porozumět a vyhovět.
- Rodiče mají možnost podílet se na dění v mateřské škole, účastnit se různých programů, dle svého zájmu zde **vstupovat do her svých dětí**. Jsou pravidelně a dostatečně **informováni** o všem, co se v mateřské škole děje. Projeví-li zájem, mohou se **spolupodílet při plánování** programu mateřské školy, při řešení vzniklých problémů apod.
- Pedagogové pravidelně **informují rodiče o prospívání jejich dítěte** i o jeho individuálních **pokrocích v rozvoji i učení**. Domlouvají se s rodiči o společném postupu při jeho výchově a vzdělávání.
- Pedagogové chrání soukromí rodiny a zachovávají diskrétnost v jejích svěřených vnitřních záležitostech. Jednají s rodiči **ohleduplně**, taktně, s vědomím, že pracují s důvěrnými informacemi. Nezasahují do života a soukromí rodiny, varují se přílišné horlivosti a poskytování nevyžádaných rad.
- Mateřská škola **podporuje rodinnou** výchovu a pomáhá rodičům v péči o dítě; nabízí rodičům **poradenský servis** i nejrůznější osvětové aktivity v otázkách výchovy a vzdělávání předškolních dětí.

Povinnosti pedagoga

Ve vztahu k rodičům má předškolní pedagog:

- usilovat o vytváření partnerských vztahů mezi školou a rodiči
- odpovídat za to, že rodiče mají přístup za svým dítětem do třídy a možnost účastnit se jeho činností
- umožňovat rodičům účastnit se na tvorbě programu školy i na jeho hodnocení
- vést s rodiči dítěte průběžný dialog o dítěti, jeho prospívání, rozvoji a učení

Kompetence učitelky jako předpoklad spolupráce...

Potřebné dovednosti učitelky MŠ:

- dovednost navazovat kontakt s rodiči dětí,
- dovednost vhodně sdělit výsledky svých zjištění jednotlivým rodičům nebo celé skupině rodičů,
- dovednost iniciovat a řídit diskuse s rodiči,
- dovednost sdělovat požadavky a instrukce k jejich splnění tak, aby vytvořily podmínky pro jejich přijetí rodiči,
- dovednost přesvědčit rodiče o tom, že učiteli záleží na příznivém edukačním vývoji každého dítěte.

- Empatie
- Naslouchání
- Profesní argumentace
- Respekt bez předsudků

Přehled vybraných (nejčastěji uváděných) doporučení a rad učitelům pro jejich efektivní spolupráci s rodiči:

- Je důležité, aby rodiče od prvních setkání s Vámi cítili, že jsou ve škole vítáni a že dostanou užitečné informace.
- Chovejte se k rodičům svých dětí jako k sobě rovným. Vědí o svém dítěti více než Vy a znají ho déle než Vy. Neostýchejte se zeptat rodičů jakou pomoc (ve vztahu ke školní prosperitě svého dítěte) by od Vás potřebovali.
- Neočekávejte, že všichni rodiče budou mít ke škole kladný vztah.
- Setkání učitele s rodiči by měla být časově přiměřená (většinou spíše krátká) a jejich závěr by měl vyznít pozitivně.
- Rodiče za Vámi přišli kvůli svému dítěti. Neporovnávejte před nimi děti a nemluvte s nimi o jiných dětech.

- Na rozhovor s rodiči se dobře připravte. Myslete na to, že jste po celou dobu setkání s rodiči stále v zaměstnání a vystupujte profesionálně.
- Na přivítanou rodičům podejte ruku, usmějte se a očima navažte kontakt.
- Vyvarujte se obsáhlých rozmluv o sobě, o svém osobním životě a o svých problémech.
- Nemluvte jen o nepříjemných věcech. Začněte něčím pozitivním a také něčím nadějným skončete. Pamatujte si zásadu, že dřív než řeknete něco negativního, je třeba mluvit o věcech pozitivních.

- Neslibujte rodičům pod nátlakem něco, čeho byste mohli později litovat.
- Pokud se budou rodiče ptát na skutečnosti, které Vám nejsou v dané chvíli známy, sdělte jim, že poskytnete požadovanou odpověď později, až budete mít k dispozici potřebné údaje.
- Nepoučujte rodiče. Rodičům i Vám záleží na tomtéž – aby se dítě dobře vyvíjelo.
- Uvažte, ve kterých závažných případech může být užitečná (nebo nezbytná) stručná písemná dokumentace k tomu, co se stalo, koho se to týká a jak bude záležitost řešena. Kopii zápisu by měli mít k dispozici také rodiče a vedení školy.

- Zveřejněte hodiny, ve kterých Vám mohou rodiče volat do školy (případně domů).
- Pokud jsou rodiče rozvedeni, zeptejte se jich, jak chtějí dostávat zprávy.
- Vždy když s rodiči hovoříte, nezapomeňte jim říct, co jejich dítě umí a jaké má přednosti.
- Nezapomínejte také, že jste vzdělaní specialisté v oboru a umíte pracovat s dětmi. Předkládejte rodičům konkrétní návrhy, ale vždy připouštějte jiná možná řešení.

PŘÍKLADY

- Otevřenost školy (vstupování do tříd, příchody...)
  - Konzultační hodiny (podklady pro diskusi)
  - Společné plánování (pedagogické rady, schůzky, nástěnky..)
  - Spoluúčast při vlastním hodnocení školy (dotazníky, ankety...)
  - Vzdělávací akce (účast pedagogů a rodičů, jen rodičů)
-
- Informace – nástěnky, časopis, web, bulletiny ...
  - Akce pro rodiče (posezení, oslavy, tvořivá odpoledne)
  - Společné prožití volných chvil (výlety, ŠVP) = spolupořádá MŠ i rodiče
  - Akce pořádané rodiči (bazar, představení pro děti, sportovní odpoledne)
  - Sponzoring